दशमी कक्ष्या

प्रथमः पाठः।

आयुरारोग्यसौख्यम्।

श्लोकः - 1

परिश्रमो मिताहरो
भूगतावश्विनीसुतौ।
तावनादृत्य नैवाहम्
वैद्यमन्यं समाश्रये।।

पदपरिचयः।

पर्यायपदानि।

परिश्रमः-व्यायामः, प्रयत्नः।

आहारः -भोजनम्, भक्षणम्।

वैद्यः -चिकित्सकः, भिषक्।

विलोमपदानि।

परिश्रमः X विश्रमः।

मितः X अमितः।

अनादृत्य X आदृत्य।

गद्यक्रमः।

अत्र क्रियापदं किम्? - (न एव)समाश्रये।

कं न एव समाश्रये? -वैद्यं न एव समाश्रये।

कीदृशं वैद्यं न एव समाश्रये? -अन्यं वैद्यं न एव समाश्रये।

किं कृत्वा अन्यं वैद्यं न एव समाश्रये? -अनादृत्य अन्यं वैद्यं न एव समाश्रये।

कौ अनादृत्य अन्यं वैद्यं न एव समाश्रये? -तौ अनादृत्य अन्यं वैद्यं न एव समाश्रये।

कीदृशौ तौ अनादृत्य अन्यं वैद्यं न एव समाश्रये? -अश्विनीकुमारौ तौ अनादृत्य अन्यं वैद्यं न एव समाश्रये।

कीदृशौ तौ अश्विनीकुमारौ अनादृत्य अन्यं वैद्यं न एव समाश्रये? -
भूगतौ अश्विनीकुमारौ तौ अनादृत्य अन्यं वैद्यं न एव समाश्रये।

पुनः कीदृशौ भूगतौ अश्विनीकुमारौ तौ अनादृत्य अन्यं वैद्यं न एव समाश्रये? -

परिश्रममिताहाररूपौ भूगतौ अश्विनीकुमारौ तौ अनादृत्य अन्यं वैद्यं न एव समाश्रये।

श्लोकं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत ।

1. भूगतौ अश्विनीसुतौ कौ?
2. सुभाषितात् क्रियापदम् चित्वा लिखत ।
3. सुभाषिते विद्यमानं ल्यबन्तम् अव्ययपदं लिखत ।
4. अधोरेखाङ्कितपदस्य पदच्छेदं लिखत ।
5. एतत् सुभाषितं कस्मात् ग्रन्थात् स्वीकृतं भवति?
6. समाश्रये अत्र लकारः कः?
7. श्लोके व्यायामः इत्यर्थे प्रयुक्तं पदं किम्?
8. अत्र वैद्यम् इति पदस्य विशेषणं किम्?

उत्तराणि

1. परिश्रममिताहरौ
2. समाश्रये
3. तावनादृत्य
4. भूगतौ+अश्विनीसुतौ
5. सुभाषितावलिः
6. लट्
7. परिश्रमः
8. अन्यम्

गद्यक्रमं लिखत ।

परिश्रमः....................भूगतौ................ ।तौ अनादृत्य...........अहं............... ।

अधिकविस्तरः

वर्गाक्षराणि

1	2	3	4	5
क	ख	ग	घ	ङ
च	छ	ज	झ	ञ
ट	ठ	ड	ढ	ण
त	थ	द	ध	न
प	फ	ब	भ	म

अ + ः + (3,4,5 वर्गाक्षराणि), य,र,ल,व,श,ष,स,ह > उ

अ + उ = ओ

परिश्रमः + मिताहारः = परिश्रमो मिताहारः

शुनकः + भषति = शुनको भषति

सिंहः + गर्जति= सिंहो गर्जति

बिडालः + धावति = बिडालो धावति

औ + स्वरः = आव्

भूगतौ + अश्विनीसुतौ = भूगतावश्विनीसुतौ

तौ + अनादृत्य = तावनादृत्य

पाठम् + अपठत् = पाठमपठत्

समाश्रये > सम् + आङ् + श्रिञ् आत्म. लट्. उ. पु. ए. व.।

(आत्मनेपदि लट् उत्तमपुरुषैकवचनम्)

अनादृत्य = न आदृत्य (ल्यबन्तमव्ययम्)

(उदा :- सम्भाव्य, विलिख्य,आगत्य, उपगम्य, परिश्रम्य, विचिन्त्य)

उपसर्गपूर्वकरूपेणैव ल्यबन्तमव्ययं प्रयुज्यते।

श्लोकः - 2

शनैरर्थ: शनै: पन्था:
शनै: पर्वतमारुहेत् ।
शनैर्विद्या च धर्मश्च
व्यायामश्च शनै: शनै: ॥

पदपरिचयः।

समानपदम्।

विद्या -ज्ञानम्।

पर्यायपदानि।

शनैः -मन्दम्,अद्रुतम्।

अर्थः -वित्तम्, धनम्।

पन्थाः -मार्गः, वीथिः।

पर्वतः -अचलः, गिरिः।

विलोमपदानि।

शनैः X द्रुतम्।

विद्या X अविद्या(अज्ञानम्)।

धर्मः X अधर्मः।

गद्यक्रमः।

अत्र करणीयः इति स्वीक्रियते।

किं किं करणीयम्? - अर्थः, पन्थाः च करणीयः।

अर्थः, पन्थाः च कथं करणीयः?- अर्थः शनैः, पन्थाः शनैः च करणीयः।

किम् आरुहेत्? -पर्वतम् आरुहेत्।

पर्वतं कथम् आरुहेत्? -पर्वतम् शनैः आरुहेत्।

पुनः किं किं करणीयः? - धर्मः व्यायामः च करणीयः।

धर्मः व्यायामः च कथं करणीयः? -धर्मः व्यायामः च शनैः करणीयः।

एवं

अर्थः शनैः, पन्थाः शनैः च करणीयः। पर्वतम् शनैः आरुहेत्। धर्मः व्यायामः च शनैः करणीयः।

श्लोकं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत ।

1.अर्थः कथं सम्पादनीयः?

2.मार्गः इत्यर्थकं पदं किम्?

3.श्लोके वित्तम् इत्यर्थे वर्तमानकं पदं किम्?

4. शनैरर्थ: इति पदस्य पदच्छेदः कः?

5.एतत् सुभाषितं कस्मात् ग्रन्थात् स्वीकृतं भवति?

6. सुभाषितात् क्रियापदं चित्वा लिखत ।

उत्तराणि

1.शनै:

2.पन्था:

3.अर्थः

4. शनै:+अर्थः

5.चाणक्यनीतिः

6.आरुहेत्

गद्यक्रमं लिखत ।

............शनैः

पन्था..................शनैः..................आरुहेत्

............शनैः धर्मः...................च.................च ।

अधिकविस्तरः।

ः+ स्वरः = र्

शनैः + अर्थः = शनैरर्थः

प्राप्तिः + अस्ति = प्राप्तिरस्ति

सृष्टिः + एषा = सृष्टिरेषा

ः + चवर्गः = श्

रामः + च = रामश्च

अर्थः + च = अर्थश्च

धर्मः + च = धर्मश्च

गजः + च = गजश्च

व्यायामः + च = व्यायामश्च

ः + व्यञ्जनम् = र् (चिह्नम्)

शनैः + विद्या = शनैर्विद्या

गतिः + नास्ति = गतिर्नास्ति

विधिः + भवति = विधिर्भवति

अव्ययम्

सदृशं त्रिषु लिङ्गेषु सर्वासु च विभक्तिषु ।

वचनेषु च सर्वेषु यन्न व्येति तदव्ययम्।।

व्ययम् = മാറ്റം

शनैः शनैः > अव्ययम्

(उदा:- पुनः पुनः, मुहुर्मुहुः, पृथक् पृथक्)

श्लोकः 3

ईर्ष्याभयक्रोधसमन्वितेन
लुब्धेन रुग्दैन्यनिपीडितेन ।
विद्वेषयुक्तेन च सेव्यमानम्
अन्नं न सम्यक् परिपाकमेति ॥

पदपरिचयः।

पर्यायपदानि।

ईर्ष्या -अक्षान्तिः, असूया।

भयः -भीतिः, त्रासः।

क्रोधः -रोषः,अमर्षः।

लुब्धः -लोलुपः, लम्पटः।

रुक् -रोगः, व्याधिः।

विद्वेषः -शत्रुता, वैरम्।

अन्नम् - ओदनम्, भुक्तम्।

सम्यक् -समीचीनम्,उत्तमम्।

परिपाकम् -पक्वम्, परिणतम्।

विलोमपदानि।

भयः X निर्भयः।

क्रोधः X शान्तः।

गद्यक्रमः।

अत्र क्रियापदं किम्? -(न)एति।

किं न एति ? -परिपाकं न एति।

कथं परिपाकं न एति? -सम्यक् परिपाकं न एति।

किं सम्यक् परिपाकं न एति? -अन्नं सम्यक् परिपाकं न एति।

कीदृशम् अन्नं सम्यक् परिपाकं न एति? -सेव्यमानम् अन्नं सम्यक् परिपाकं न एति।

केन सेव्यमानम् अन्नं सम्यक् परिपाकं न एति? -

विद्वेषयुक्तेन सेव्यमानम् अन्नं सम्यक् परिपाकं न एति।

पुनः कीदृशेन सेव्यमानम् अन्नं सम्यक् परिपाकं न एति? - रुग्दैन्यनिपीडितेन विद्वेषयुक्तेन चसेव्यमानम् अन्नं सम्यक् परिपाकं न एति।

पुनः कीदृशेन सेव्यमानम् अन्नं सम्यक् परिपाकं न एति? - लुब्धेन रुग्दैन्यनिपीडितेन विद्वेषयुक्तेन च सेव्यमानम् अन्नं सम्यक् परिपाकं न एति।

पुनः कीदृशेन सेव्यमानम् अन्नं सम्यक् परिपाकं न एति? - **ईर्ष्याभयक्रोधसमन्वितेन लुब्धेन रुग्दैन्यनिपीडितेन विद्वेषयुक्तेन च सेव्यमानम् अन्नं सम्यक् परिपाकं न एति।**

यथोचितं योजयत

ईर्ष्या	भीतिः
भयम्	असूया
क्रोधः	लोलुपः
लुब्धः	अमर्षः
अन्नम्	भुज्यमानम्
सेव्यमानम्	आहारः

उत्तराणि

ईर्ष्या	असूया
भयम्	भीतिः
क्रोधः	अमर्षः
लुब्धः	लोलुपः
अन्नम्	आहारः
सेव्यमानम्	भुज्यमानम्

श्लोकं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत ।

1.एतत् सुभाषितं कस्मात् ग्रन्थात् स्वीकृतम्?

2.एति इति पदस्य लकारः कः?

3. लोलुपः इत्यर्थे प्रयुक्तं पदं किम्?

4. लुब्धेन सेव्यमानम्.............न परिपाकं एति?

5. ईर्ष्याभयक्रोधेन   सेव्यमानं किं न परिपाकमेति?

उत्तराणि

1.चरकसंहिता

2.लट्

3. लुब्धः

4. अन्नम्

5. अन्नम्

गद्यक्रमं लिखत ।

ईर्ष्याभयक्रोधसमन्वितेन............रुग्दैन्यनिपीडितेन..........च.

..........अन्नं...........परिपाकमेति ।

अधिकविस्तरः

सन्धिः

परिपाकम् + एति = परिपाकमेति

सुखम् + एव = सुखमेव

पाठम् + एव = पाठमेव

एति - " इण् गतौ " धातु लट् परस्मैपदि प्रथमपुरुष - एकवचनम्।

इण् धातुः लट् परस्मैपदि

एति	इतः	यान्ति
एषि	एथः	इथ
एमि	एवः	इमः

श्लोकः - 4

आत्मानमेव मन्येत
कर्तारं सुखदुःखयोः ।
तस्म्च्छ्रेयस्करं मार्गं
प्रतिपद्येत न त्रसेत् ।।

<u>पदपरिचयः।</u>

<u>समानपदम्।</u>

आत्मा -देही।

श्रेयस्करम् - उत्तमम् (उचितम्)।

<u>पर्यायपदानि।</u>

कर्ता -कारकः, प्रवर्तकः।

सुखम् - आमोदः, हर्षः।

दुःखम् -व्यथा, पीडा।

विलोमपदानि।

सुखम् X दुःखम् ।

गद्यक्रमः।

अत्र क्रियापदं किम्? -अत्र त्रीणि क्रियापदानि सन्ति। १. मन्येत, प्रतिपद्येत, (न)त्रसेत्।

१,किं मन्येत? -आत्मानम् एव मन्येत।

आत्मानम् एव किं मन्येत? -आत्मानम् एव कारणं मन्येत।

आत्मानम् एव कयोः कारणं मन्येत? -आत्मानम् एव सुखदुःखयोः कारणं मन्येत।

२,किं प्रतिपद्येत? -मार्गं प्रतिपद्येत।

कीदृशं मार्गं प्रतिपद्येत? - श्रेयस्करं मार्गं प्रतिपद्येत।

कस्मात् कारणात् श्रेयस्करं मार्गं प्रतिपद्येत?-आत्मानम् एव सुखदुःखयोः कारणं मन्येत। तस्मात् श्रेयस्करं मार्गं प्रतिपद्येत।

अतः किं न कुर्यात् ? -

आत्मानम् एव सुखदुःखयोः कारणं मन्येत। तस्मात् श्रेयस्करं मार्गं प्रतिपद्येत, न त्रसेत्।

श्लोकं पठित्वा प्रश्नानां उत्तराणि लिखत ।

1.कर्तारम् इत्यत्र का विभक्तिः?

2.सुखदुःखयोः कर्ता कः?

3.त्रसेत् इत्यत्र लकारः कः?

4.एतत् सुभाषितं कस्मात् ग्रन्थात् स्वीकृतं भवति?

5.सुभाषितात् क्रियापदं चित्वा लिखत ।

6. अधोरेखाङ्कितपदस्य पदच्छेदं लिखत ।

उत्तराणि

1.द्वितीया

2.आत्मा

3.विधिलिङ्

4.चरकसंहिता

5.(न) त्रसेत् , मन्येत, प्रतिपद्येत

6.तस्मात्+श्रेयस्करम्

गद्यक्रमं लिखत ।

............कर्तारम्..........एव मन्येत । तस्मात्
श्रेयस्करं........... प्रतिपद्येत न..............।

अधिकविस्तरः

विग्रहः

सुखं च दुखं च तयोः > सुखदुखयोः

फलं च मूलं च तयोः > फलमूलयोः

जननं च मरणं च तयोः > जननमरणयोः

सन्धिः

आत्मानम् + एव = आत्मानमेव

(1,2,3,4 वर्गाक्षराणि) + **श्** +स्वरः ह य व र = **छ्**

तस्मात् + श्रेयस्करम् = तस्माच्छ्रेयस्करम्

मत् + शिरः = मच्छिरः

तत् + शिवः = तच्छिवः

विद्युत् + शक्तिः = विद्युच्छक्ति

प्रतिपद्येत – प्रति + पत्लृ धातु विधिलिङ्ग् आत्मनेपदि प्रथमपुरुष एकवचनम्।

त्रसेत् – त्रस् धातु विधिलिङ्ग् परस्मैपदि प्रथमपुरुषैकवचनम्।

मन्येत – मन् धातु विधिलिङ्ग् आत्मनेपदि प्रथमपुरुषशैकवचनम्।

श्लोकः – 5

धन्यानामुत्तमं दाक्ष्यं

धनानामुत्तमं श्रुतम् ।

लाभानां श्रेष्ठमारोग्यं

सुखानां तुष्टिरुत्तमा ॥

<u>पदपरिचयः।</u>

<u>समानपदम्।</u>

तुष्टिः - तृप्तिः।

<u>पर्यायपदानि।</u>

धन्यः -पुण्यवान्, सुकृती।

दाक्ष्यम् - सामर्थ्यम्, निपुणता।

श्रुतम् - शास्त्रम्, प्रमाणम्।

लाभः -फलम्, वृद्धिः।

आरोग्यम् - अनामयः, रोगाभावः।

<u>विलोमपदानि।</u>

दाक्ष्यम् X निर्दाक्ष्यम्।

श्रुतम्   X अश्रुतम्।

लाभः X नष्टः।

<u>गद्यक्रमः।</u>

अत्र क्रियापदं नास्ति। अतः भवति इति क्रियापदम् अत्र स्वीक्रियते।

किं किं केषां केषाम् उत्तमं भवति? -

धन्यायाम् उत्तमं दाक्ष्यम् ,धनानाम् उत्तमं श्रुतम्, लाभानाम् आरोग्यं श्रेष्ठं सुखानां तुष्टिः उत्तमा च भवति।

<u>श्लोकं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत</u> ।

1. तुष्टिरुत्तमा अत्र पदच्छेदः कः?

2. धन्यानाम् उत्तमं किम् ?

3. ………… श्रेष्ठम् आरोग्यम् ।

4. श्रुतं केषाम् उत्तमं भवति ?

5. ………… तुष्टिरुत्तमा ।

6. एतत् सुभाषितं कस्मात् ग्रन्थात् स्वीकृतं भवति?

<u>उत्तराणि</u>

1 तुष्टिः+उत्तमा

2. दाक्ष्यम्

3 लाभानां

4. धनानाम्

5 सुखानाम्

6. महाभारतम्

धन्यानाम्	धनानाम्	लाभानाम्	सुखानाम्
↓	↓	↓	↓
उत्तमम्	उत्तमम्	श्रेष्ठम्	उत्तमा
↓	↓	↓	↓
दाक्ष्यम्	श्रुतम्	आरोग्यम्	तुष्टिः

गद्यक्रमं लिखत ।

धन्यानां... ... ... उत्तमम् ।................ श्रुतं उत्तमम् । लाभानां श्रेष्ठम्................। सुखानाम्............ उत्तमा ।

अधिकविस्तरः

सन्धिः

धन्यानाम् + उत्तमम् = धन्यानामुत्तमम्

धनानाम् + उत्तमम् = धनानामुत्तमम्

श्रेष्टम् + आरोग्यम् = श्रेष्टमारोग्यम्

तुष्टिः + उत्तमा = तुष्टिरुत्तमा

विग्रहः

दक्षस्य भावः दाक्ष्यम्।

समर्थस्य भावः सामर्थ्यम्।

कुशलस्य भावः कौशलम्।

<u>विभक्तिकार्यः</u>

षष्ठी			
1.धन्यानाम्	2.धनानाम्	3.लाभानाम्	4.सुखानाम्

"यतश्चनिर्धारणम्" इतिपाणिनीयसूत्रेण षष्ठीविभक्तिः। समुदायेषु पृथक् करणं निर्धारणं तत्र समुदायात् षष्ठी।

(കൂട്ടത്തിൽ നിന്നും ഒന്നിനെ വേർതിരിക്കുന്നതിന് നിർദ്ധാരണം എന്ന് പറയുന്നു. നിർദ്ധാരണാർത്ഥത്തിൽ ഷഷ്ഠീ വിഭക്തി.)

Prepared By

Dr. Sindhu K.Kumar, G.H.S.S.Pazhayannur Thrissur

Ambili varma P.K ,SBHS Kurumpilavu ,

Thrissur

Jyothilekshmi J Govt.skt HS Charamangalam, Alappuzha

Arya S, Govt.UPS Anachal, Trivandrum